

Beszámoló

ZUHANÁSOK

Hervay Gizella költészete, életpályája, a kortárs alkotókra történő hatása

„Hervay Gizella életéről mindeddig nem készült részletes, átfogó elemzés. Vajon azért nem szólal/szólít meg a Hervay-életmű, mert nincs mondanivalója az ezredfordulón, vagy pedig könyvkiadásbeli esetlegességek, egyéb feltorlódott, fontosabbnak érzett irodalomtörténeti adósságok miatt nem léphettek újra „az idő köreibe” a Hervay-szövegek?” – írja Balázs Imre József irodalomtörténész a 2003-ban megjelent Hervay Gizella kismonográfia bevezetőjében.

Ugyanez a kérdés fogalmazódott meg bennem a Hervay-költészet megszólaltatásának hiánya kapcsán, így, több mint 20 évvel a kismonográfia megjelenése után, és 42 évvel a halála után.

Hervay Gizella az erdélyi irodalom egyik legmélyebben érző és a gondolatainak, érzelmeinek legpontosabban, „tőmondatokban” hangot adó alkotója, akinek irodalomtörténeti jelentőségű költészete megérdemelné, hogy szélesebb közönséghez szólhasson.

Az ösztöndíj segítségével ezt a közvetítést kezdtem el megvalósítani, Hervay Gizella költészetét kiemelni a feledés homályából, megadni neki azt a kellő figyelmet, melyre élete során mindvégig vágyott, de melyet nem kapott meg soha.

Az általam összeállított előadói est Hervay Gizella erdélyi költő, író, műfordító életét, munkásságát és a jelenben élő kortárs alkotók hozzá fűződő viszonyát, költészetükre való hatását és az általuk tovább gondolt életművet hivatott bemutatni.

A Hervay-versek előadóművészi megszólaltatása mellett helyet kapott az est során a *Többes számban - Párbeszédben Hervay Gizellával* című, 2022-ben a Lector kiadónál napvilágot látott kötet több írása is, melyben negyven kortárs szerző lép párbeszédbe a Hervay életművel, így egy igazán átfogó, a költő életét, költészetét, de ugyanakkor a jelenre gyakorolt hatását is bemutató est jött létre. Az est során a Hervay Gizella versek mellett megszólalnak Sárkány Tímea, Markó Béla, Balla Zsófia, Láng Orsolya versei, illetve Láng Zsolt, Szilágyi Júlia, Gálfalvi György prózáinak részletei is.

A *Hervay Gizella* című kismonográfia felhasználása szintén az előadás összeállításának fontos részét képezte, hogy egy igazán átfogó képet kaphassunk a költőről. Balázs Imre József költő, irodalomkritikus, szerkesztő, irodalomtörténész több alkalommal és több kontextusban

is kutatta Hervay Gizella életpályáját, költészetét. Kismonográfiájának kiindulópontja nem a Hervay-életrajz, hanem az életmű, alakulásának folyamatában vizsgálva.

Hervay maga írja meg életének több részletét az 1980-ban *Hazulról haza. Öninterjú* címmel ellátott szövegében, melynek szókimondó őszintesége az est fontos részét képezi. A hányatatott gyerekkor, a hontalanság érzése, a tanácstalanság, tétováság, a kétségbeesett útkeresés a verseinek köszönhetően egy zaklatott lelkivilágot tár elénk, melyben egy reménytelenül vergődő nő kérdései fogalmazódnak meg. Szépen árnyalja mindezt *Arccal a sárban* című verse, mely szintén elhangzik az előadásban: „Arccal a sárban, fulladásig, míg alkalmasnak minősítenek. Most pedig beállhatsz az éneklők sorába. Énekelnél, de szádból bugyog a sár.”

A kismonográfia mellett rengeteg Hervay Gizellával és/vagy műveivel foglalkozó írás, interjú, kritika jelent meg, melynek áttanulmányozása fontos részletekkel gazdagította a költői est anyagát. Tapasztalatom alapján minden kicsi részlet megismerése árnyalni tudja a képet, céloom pedig egy minél több oldaláról bemutatott Hervay Gizella „karakter” megformálása volt.

Diákéveimet meghatározta az irodalom, a versírás, diáklapok szerkesztése, az országos magyar tantárgyversenyeken való részvétel, így rendkívül fontosnak tartottam egy ilyen költői est esetében is az irodalomtudományi és irodalomkritikusi megközelítést.

Hervay-t az *Első Forrás Nemzedékhez* sorolják Szilágyi Domokos és Lászlóffy Aladár mellett. Irodalomtörténeti szerepe e nemzedéknek az, hogy az erdélyi magyar irodalmat a szocreálból áthozták a mai értelemben is értékesnek tekintett, mai szemléletű irodalomba. Poétikai megújulást hajtottak végre. Hervay egy interjúból, amit Huszár Sándornak, *A Hét* későbbi főszerkesztőjének adott, arról beszél, hogy „Szász Jánosék szónokoltak, ti prédikáltok, mi pedig beszélni akarunk.”

Az Utunk, Igaz Szó, Korunk, A Hét, Élet és irodalom, Jelenkor, Alföld, Forrás, Tiszatáj, Látó folyóiratok hasábjain Hervay-költészetének megannyi vetülete megmutatkozik, köztük sok írás a költőnőség kérdését taglalja. A sokszor „asszonyköltészetnek” titulált líra problematikájának aktualitását bizonyítja, hogy - még több mint ötven évvel Hervay után – kortárs költők, mint például Szabó T. Anna is hangot emelnek a költészet nemi leosztása ellen.

Egy 1970-ben készült interjúból, melyben Földes László irodalomkritikus Hervay Gizella és Ana Blandiana költőkkel beszélget Hervay így beszél a költőnőségről: „Hát őszintén, én olyankor veszem észre, hogy költőnő vagyok, amikor március 8-a előtt lélekszakadva megkérdezi a Dolgozó Nő, hogy mi a véleményem a költészetről vagy éppen valamilyen nyilatkozatot kér tőlem. Egyébként szerintem csak költészet van, vagy van az embernek valami olyan mondanivalója, amit csak ő mondhat el, vagy nincs, és akkor teljesen mindegy, hogy nő vagy férfi az, akinek nincsen mondanivalója.”

Méliusz József Hervay Gizella első verseskötete, a *Virág a végtelenben* előszavának címeként ezt adja: *Egy asszonyköltő első verseskönyve elé*, Szász János 1967-ben az Igaz Szó hasábjain ezzel a címmel ír: *Egy asszony énekel*, majd ugyanebben a folyóiratban hét évvel később Fábrián Sándor *A női önkifejezés szabadságáért* című Hervayról szóló cikke lát napvilágot. A Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban pedig Hervay Gizella szócikke alatt egy ilyen mondat olvasható: „Költőnőből költővé a Reggeltől halálig, majd a Tőmondatok verseiben érik.”

Mindez bizonyítja, hogy egy fontos, Hervay Gizella egész költői pályáját végigkísérő motívuma a nőiség, nőiesség, mely később a nagy költő, Szilágyi Domokos feleségeként, majd Kobak anyukájaként is visszaköszön. A költői est mindennek pozitív és negatív vetületeit is hivatott bemutatni.

Az életmű vizsgálata során a formanyelvi fejlődéstörténet is szépen kirajzolódik, ahogy a népköltészet néhol túlburjánzó eszköztanrendszeréből indulva, aztán ezt - a *Virág a végtelenben* kötetet – megtagadva eljut a lecsupaszított, direkt költői nyelv tőmondataihoz, a groteszk beszédmódhoz. "Újra kell költeni a mítoszokat! / A kéz nem élhet holt szerszámokkal ujjai között". Az előadásom eszköztanrendszerében is követi a Hervay-féle töredezettség érzetét és az idő teltével az egyszerűségekre való törekvést.

Az idő körei című kötetben megtalálható Hervay Gizella összes költeménye. Az általam összeállított előadásban a versek keletkezésük valódi időrendjében szólalnak meg, így az est hűen tükrözi a költő fejlődéstörténetét is. Céлом volt a Hervay művek megszólaltatása mellett a tragikus kimenetelű élet sarokköveit is felvázolni, bemutatni az egymásra rakódó szerencsétlen eseményeket, melyek elvezettek a teljes reménytelenség állapotáig.

A művészi megszólaltatás a költemények elmondása mellett magában foglalja a Hervay életében visszatérő motívumok jelenlétét, mint a kékiringó vagy a madárkép. Az előadás több pontján megjelenik fizikai valóságában is a kékiringó, mint Hervay Gizella életének szimbóluma: „kékiringó / erekkel halántékomon / szememből havazik havazik a haza.”

Mivel egész életében meghatározó jelentőséggel bírt a Szilágyi Domokoshoz fűződő viszonya, legszebb verseit és egyetlen fiát, a Kobakként a köztudatba kerülő Szilágyi Attilát is e nem túl hosszú és kiegyensúlyozott szerelemnek köszönhetjük, ezért részletesen tanulmányoztam a kapcsolatukat is, *Szilágyi Domokos Hervay Gizellához írt leveleit* is. Ebben segítségül hívtam Szilágyi Domokos *A költő életei* című 1986-ban napvilágot látott kötet bővített kiadását, illetve a még élő kortársak, a későbbi feleség, Nagy Mária és a költő testvérének, Szilágyi Júliának visszaemlékezéseit, nyilatkozatait.

A megszólaló szövegek között Hervay-ra jellemzően, főként az est első felében néhol népdalok, zenei aláfestések, de versmegzenésítések is színesebbé teszik a versműsort.

Az ösztöndíjas időszak legnagyobb részét az óriási anyag áttanulmányozása vette fel a kismonográfiával kezdődően, Hervay összes versein keresztül, a Szilágyi Domokossal folytatott levelezésen és a *Kobak meséken* át a költészetéről megjelent kritikák, vele készült interjúk, megemlékezések, és ugyanakkor a jelenre gyakorolt hatásának vizsgálata, a *Többes számban* című kötet által. Az előadást montázszerűen állítottam össze a fentebb említett szövegekből.

A szövegek kiválasztását az est anyagának összeállítása, a vezérfonal megtalálása, majd a szövegek megtanulása követte. Mindezt sikerült megvalósítani, azonban a zsúfolt színházi programomnak és a sok bemutatómnak köszönhetően nem rendelkezem elégséges idővel, melyen minden nap próbálhattam volna, így maga a nagyközönség előtti bemutató még várat magára, de jelenleg az idei utolsó próbafolyamatom zajlik, így a következő hónapok lazább programja reményeim szerint kedvezni fog neki, és sikerül május/június hónap során megtartanom a nagyközönség előtti premiért is. A bemutató után célom más településekre, városokba is ellátogatni a Hervay-esttel, hogy minél szélesebb nézőközönség ismerkedhessen meg e kiemelkedő tehetséggel, de nem eléggé elismert költő lírájával.

Albert Orsolya Zsuzsanna

Székelyudvarhely, 2024.04.01.